

# Innhold

Forord til første utgave .....	5
Forord til sjette utgave .....	6
<b>Kapittel 1</b>	
<b>Innføring i miljøforvaltningsrett .....</b>	<b>17</b>
1.1 Innledning om miljørett og miljøforvaltningsrett .....	17
1.2 Hva omfatter miljøforvaltningsretten? .....	21
1.2.1 Innledning .....	21
1.2.2 Miljøforvaltningsrett i «snever» betydning .....	22
1.2.3 Miljøforvaltningsrett i «vid» betydning .....	25
1.2.4 Oppsummering: et sammensatt rettslig bilde .....	26
1.3 «Miljøhensyn», «miljøinteresser», «miljøverdier» og «miljøproblemer» .....	28
1.3.1 «Miljøhensyn», «miljøinteresser» og «miljøverdier» .....	28
1.3.2 «Miljøproblemer» .....	30
1.4 Miljøforvaltningsrettens formål og oppgaver .....	32
1.5 Mål, virkemidler og regeltyper i miljøforvaltningsretten .....	34
1.5.1 Noen mål i norsk miljøpolitikk .....	34
1.5.2 Oversikt over tilgjengelige virkemidler .....	35
1.5.3 Forskjellige virkemidlers egenskaper .....	37
1.5.4 Normative virkemidler rettet mot virksomhet og produkter .	39
1.5.4.1 Innføring .....	39
1.5.4.2 Konesjonsordninger og vilkår i tillatelser .....	40
1.5.4.3 Aktsomhetsregler, avtaler og standarder .....	44
1.5.5 Normative virkemidler rettet mot miljøverdier og miljøkvalitet .....	46
1.5.6 Økonomiske, informative og fysiske virkemidler .....	47
1.5.7 Oppsummering – det generelle bildet .....	49
1.6 Et glimt inn i miljøetikken .....	50
1.6.1 Innledning .....	50
1.6.2 Noen utviklingstrekk og hovedtanker i miljøetikken .....	52
1.6.3 Miljøetikk i lys av tradisjonelle etiske teorier .....	56
1.6.4 Oppsummering .....	57
1.7 Avslutning: norsk miljøforvaltningsrett i kritisk lys .....	57

**Kapittel 2**

<b>Ti «grunnproblemer» i miljøretten</b> . . . . .	59
2.1 Naturen er selvregulerende og kompleks . . . . .	59
2.2 Mange miljøproblemer er usynlige . . . . .	61
2.3 Det er ofte usikkerhet og mangel på kunnskap om årsaker og virkninger . . . . .	62
2.4 Naturen har ikke rettigheter og kan ikke selv opptre rettslig; «rettigheter for naturen»? . . . . .	62
2.5 Mange miljøverdier er «frie goder» med svakt rettslig vern . . . . .	64
2.6 Miljøskader og -ulemper er en kostnad for samfunnet som det kan være vanskelig å sette en riktig pris på . . . . .	66
2.7 Mange miljøproblemer er resultatet av tallrike handlinger og vedtak som enkeltvis er nyttige . . . . .	69
2.8 Miljøproblemene er sektorovergrepene i både årsaker og virkninger . . . . .	72
2.9 Miljøproblemene strekker seg over kommunegrenser og landegrenser . . . . .	73
2.10 Mange miljøvirkninger er langsiktige og vil ramme framtidige generasjoner . . . . .	74

**Kapittel 3**

<b>Innføring i internasjonal miljørett</b> . . . . .	76
3.1 Innledning . . . . .	76
3.1.1 Hva er internasjonal miljørett? . . . . .	76
3.1.2 Hvorfor internasjonal miljørett? . . . . .	77
3.1.3 Utviklingstrekk i den internasjonale miljøretten og dens kilder . . . . .	78
3.1.4 Den internasjonale miljørettens betydning for utvikling og anvendelse av norsk rett . . . . .	81
3.2 Alminnelige folkerettslige prinsipper anvendt på miljøspørsmål . . .	83
3.2.1 Prinsippet om staters suverenitet . . . . .	83
3.2.2 Forbud mot å volde miljøskade utenfor eget territorium . . .	85
3.2.2.1 Et historisk tilbakeblikk . . . . .	85
3.2.2.2 Plikten til å forhindre skade . . . . .	86
3.2.2.3 Ansvar for oppståtte skader . . . . .	89
3.2.2.4 Avslutning . . . . .	89
3.2.3 Prinsippet om rettferdighet – «equity» og «equitable use» . .	90
3.2.3.1 Innføring . . . . .	90
3.2.3.2 Delte og felles naturressurser. Prinsippet om balansert og rettferdig fordeling . . . . .	91
3.2.4 Prinsippene om plikt til samarbeid, gjensidig informasjon mv. . . . .	92
3.3 Prinsipper som er knyttet spesielt til den internasjonale miljøretten . . . . .	93
3.3.1 Bærekraftig utvikling . . . . .	93

3.3.2	Prinsippet om at statene har «felles, men differensiert ansvar og respektive muligheter» .....	96
3.3.3	Føre-var-prinsippet .....	97
3.4	Rammene for internasjonal havrett i et miljøperspektiv .....	98
3.5	Internasjonal klimarett .....	102
3.5.1	Innledning .....	102
3.5.2	Klimakonvensjonen og Kyotoprotokollen .....	103
3.5.3	Parisavtalen .....	104
3.6	Miljøvern og menneskerettigheter .....	107
3.6.1	Innledning .....	107
3.6.2	Rett til et godt miljø som en kvalitativ rett .....	110
3.6.2.1	Innledning .....	110
3.6.2.2	Miljø under Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) .....	114
3.6.2.3	Anvendelse av EMK på klimaproblemet .....	117
3.6.3	Rett til et godt miljø som en prosessuell rett .....	118
3.7	Kort omtale av noen andre internasjonale miljøtraktater av særlig betydning for Norge .....	121
3.7.1	Havforurensning .....	121
3.7.2	Luftforurensning og kjemiske stoffer .....	122
3.7.3	Natur- og kulturvern .....	123

## Kapittel 4

<b>Miljøvern i EU og EØS-avtalen</b> .....	124
4.1 Innledning .....	124
4.2 Miljøvern i EU – en innføring .....	125
4.3 Noen hovedtrekk i EU-retten .....	127
4.3.1 Beslutningsformene i EU .....	127
4.3.2 Prinsipper for forholdet mellom EU og medlemslandene og mellom EU-rett og nasjonal rett .....	129
4.3.3 Harmonisering og harmoniseringsformer .....	130
4.4 Rammene for EUs miljørett .....	131
4.4.1 Hovedmål og prinsipper for miljøvern i EU-traktatene ....	131
4.4.2 De viktigste hjemlene for miljøregler .....	133
4.4.2.1 Miljøavsnittet .....	133
4.4.2.2 Artikkelen 114 .....	134
4.5 Miljøbestemmelser i EØS-avtalen, og beslutningssystemet .....	135
4.5.1 Miljøbestemmelser i EØS-avtalen .....	136
4.5.2 Beslutningssystemet i EØS .....	137
4.6 EØS som «skranke» for norsk miljøpolitikk og miljørett .....	139
4.6.1 Områder hvor EU/EØS ikke har vedtatt særlige regler ....	139
4.6.2 Områder hvor EU/EØS har vedtatt særlige regler .....	141
4.7 Samarbeidet med EU på klimaområdet. Klimaloven og Norges klimaavtale med EU .....	141

**Kapittel 5****Overordnede normer i norsk miljørett: prinsipper**

<b>og grunnlovsbestemmelser</b> .....	144
5.1 Innføring .....	144
5.2 Bærekraftig utvikling og integrasjonsprinsippet .....	148
5.2.1 Bærekraftig utvikling .....	148
5.2.2 Integrasjonsprinsippet .....	150
5.3 Føre-var-prinsippet .....	153
5.3.1 Innledning og oversikt .....	153
5.3.2 Prinsippet som retningslinje for lovgiveren .....	155
5.3.3 Prinsippet som krav ved rettsanvendelsen .....	156
5.3.4 Prinsippet som krav til saksbehandlingen .....	157
5.3.5 Forvaltningsrettslige begrensninger for føre-var-prinsippet ...	157
5.4 Miljøvern og eiendomsrett. Grunnloven §§ 105 og 97 .....	158
5.4.1 Hvilke spørsmål reiser seg? .....	158
5.4.2 Eiendomsretten i Den europeiske menneskeretts-	
konvensjon (EMK) .....	159
5.4.3 Grunnloven § 105 .....	160
5.4.4 Grunnloven § 97 .....	161
5.5 Grunnloven § 112 .....	162
5.5.1 Innledning .....	162
5.5.2 Bestemmelsens hovedinnhold .....	163
5.5.3 Bestemmelsens mulige rettslige karakter og betydning ....	164
5.5.4 Hovedpunkter i høyesterettsdommen i klimasaken .....	167
5.5.5 Noen spørsmål som står åpne .....	170
5.5.6 Paragraf 112 som retningslinje for forvaltningsskjønnet	
og tolkningsmoment .....	172
5.6 Grunnloven § 93 og § 102 .....	174

**Kapittel 6**

<b>«Prosessuelle miljørettigheter» og krav til saksbehandling</b> .....	177
6.1 Innledning om «prosessuelle miljørettigheter» .....	177
6.2 Miljøsakenes særpreg som forvaltningssaker .....	178
6.3 Hvordan ivaretar forvaltningslovens regler miljøinteressene? ....	179
6.3.1 Oversikt .....	179
6.3.2 Hvem er «part» i en miljøsak? .....	180
6.4 Plikt til kunnskap om miljøforhold for offentlige organer og	
private og offentlige virksomheter .....	181
6.4.1 Innføring .....	181
6.4.2 Den generelle kunnskapsplikten for forvaltningsorganer	
etter miljøinformasjonsloven § 8 .....	182
6.4.3 Offentlige og private organers kunnskapsplikt om egen	
virksomhet etter miljøinformasjonsloven § 9 .....	183
6.4.3.1 Hvem har kunnskapsplikt? .....	183
6.4.3.2 Hva må virksomhetene ha kunnskap om? .....	184

6.5	Retten til miljøinformasjon	184
6.5.1	Miljøinformasjonslovens bakgrunn og hovedtrekk	184
6.5.2	Hva er miljøinformasjon, og hvem kan kreve det?	185
6.5.3	Retten til miljøinformasjon hos offentlig organ	186
6.5.4	Retten til miljøinformasjon om virksomhet (driftsforhold mv.)	189
6.5.5	Avsluttende vurdering	192
6.6	Retten til medvirkning i miljøsaker	193
6.7	Kravet om konsekvensutredning	195
6.7.1	Bakgrunn og historikk	195
6.7.2	Hva er formålet med konsekvensutredningen?	196
6.7.3	Når kreves konsekvensutredning?	197
6.7.4	Hva skal utredes?	198
6.7.5	Virkningen av mangler ved konsekvensutredningen	200
6.8	Retten til klage i miljøsaker	202
6.8.1	Klagerettens betydning	202
6.8.2	Regelen om klagerett i forvaltningsloven § 28	202
6.8.3	Særlig om miljøorganisasjoners klagerett	204
6.8.4	Et kritisk blikk på muligheten til overprøving av miljøsaker	205

## Kapittel 7

<b>Arealplanlegging etter plan- og bygningsloven</b>	<b>208</b>	
7.1	Rettslige utgangspunkter for arealbruk	208
7.2	Mål og hovedtrekk i arealplanleggingen	209
7.2.1	Problemstillinger i arealforvaltningen	209
7.2.2	Lovens formål	210
7.2.3	Innføring i lovens system for arealplanlegging og byggesaksbehandling	212
7.3	Statens rolle og virkemidler i planleggingen. «Nasjonale planoppgaver»	215
7.3.1	Statens deltakelse i planleggingen	215
7.3.2	Hvordan løses konflikter mellom staten og en kommune? «Innsigelse»	217
7.4	Regional planlegging (kapitlene 7–9)	220
7.5	Kommuneplan (kapittel 11)	221
7.5.1	Innledning. Kommunal planstrategi og kommuneplan	221
7.5.2	Hovedtrekk ved kommuneplanens arealdel	222
7.5.3	Nærmere om arealformålene og hjemlene for utfyllende bestemmelser	223
7.5.4	Hensynssoner	226
7.5.5	Planprosessen	227
7.5.6	Rettsvirkningen av kommuneplanens arealdel	228
7.6	Reguleringsplan (kapittel 12)	230
7.6.1	Hva er en reguleringsplan?	230

7.6.2	Når skal det utarbeides reguleringsplan? .....	231
7.6.3	Områderegulering og detaljregulering. «Private planer» ...	232
7.6.4	Reguleringsformål .....	233
7.6.5	Reguleringsbestemmelser § 12-7 .....	234
7.6.6	Planprosessen for reguleringsplaner. Klageadgangen .....	236
7.6.7	Om å endre eller oppheve en reguleringsplan .....	237
7.6.8	Rettsvirkning av en reguleringsplan .....	238
7.6.9	Ekspropriasjon og innløsning .....	240
7.6.10	Erstatningsspørsmål .....	242
	7.6.10.1 Erstatning for selve rådighetsinnskrenkningen? ..	242
	7.6.10.2 Erstatningsutmåling ved ekspropriasjon .....	242
7.7	Utbyggingsavtaler (kapittel 17) .....	243
7.8	Byggesaksbehandlingen .....	245
	7.8.1 Systemet i hovedtrekk .....	245
	7.8.2 Kravet om tillatelse .....	246
	7.8.3 Avgjørelsen av søknaden .....	247
	7.8.4 Kan kommunen stille nærmere vilkår? .....	249
	7.8.5 Kort om saksbehandlingen .....	250
7.9	Midlertidig forbud mot tiltak (kapittel 13) .....	251
7.10	Dispensasjon (kapittel 19) .....	252
	7.10.1 Dispensasjonsadgangen som del av lovens system .....	252
	7.10.2 Den rettslige rammen for å kunne gi dispensasjon .....	253
	7.10.3 Rammene for «kan-skjønnet» («hensiktsmessighets- skjønnet») .....	255
	7.10.4 Særlig om forholdet mellom dispensasjon etter § 19-1 og endring av reguleringsplan etter § 12-14 .....	256
7.11	Strandvernet .....	257
 <b>Kapittel 8</b>		
<b>Vern av naturområder og arter etter naturmangfoldloven .....</b>		
8.1	Innledning .....	260
8.2	Naturmangfoldlovens formål og virkeområde .....	262
	8.2.1 Lovens formål .....	262
	8.2.2 Lovens stedlige virkeområde og samspillet med andre lover .....	263
8.3	«Alminnelige bestemmelser om bærekraftig bruk» .....	264
	8.3.1 Forvaltningsmål og aktsomhetsplikt (§§ 4–6) .....	264
	8.3.2 Prinsipper for naturforvaltningen .....	266
	8.3.2.1 Kunnskapsprinsippet .....	267
	8.3.2.2 Førre-var-prinsippet .....	268
	8.3.2.3 Prinsippet om økosystemtilnærming og samlet belastning .....	269
	8.3.2.4 Prinsippene i §§ 11–13 .....	271
8.4	Felles regler for områdevern (kapittel V) .....	272

8.5	Nærmere om de enkelte typer av områdevern med hensyn til verneformål, vilkår for opprettelse og rettsvirkninger	277
8.5.1	Innledning om de rettslige problemstillingene	277
8.5.2	Nasjonalpark (§ 35)	277
8.5.3	Landskapsvernområde (§ 36)	279
8.5.4	Naturrestat ( § 37)	280
8.5.5	Biotopvernområder og marine verneområder	284
8.6	Saksbehandlingen og midlertidig vern	284
8.7	Erstatning for rådighetsreguleringen som vern av et område medfører	286
8.7.1	Innledning	286
8.7.2	Rett til erstatning etter naturmangfoldloven	286
8.7.3	Erstatningsutmålingen	289
8.7.3.1	Erstatning etter salgsverdi	289
8.7.3.2	Erstatning etter bruksverdi	289
8.8	Utvalgte naturtyper	290
8.9	Lov om naturområder i Oslo og nærliggende kommuner (markaloven)	291
8.10	Forvaltning av arter	292
8.10.1	Lovsystemet for artsforvaltning	292
8.10.2	Internasjonale rammer	293
8.10.3	Naturmangfoldlovens alminnelige regler om artsforvaltning	296
8.10.3.1	Innføring: overordnede rammer og virkemidler	296
8.10.3.2	Lovens sentrale begreper	297
8.10.4	Nærmere regler om «høsting» etter viltloven og lakse- og innlandsfiskloven	299
8.10.4.1	Viltloven	299
8.10.4.2	Lakse- og innlandsfiskloven	301
8.10.5	Nærmere regler om «annet uttak» av vilt, særlig rovvilt	301
8.10.6	«Prioriterte arter»	306
8.10.7	Skogbruk og artsforvaltning	307

## Kapittel 9

<b>Kontroll med forurensning og klimagasser</b>	310
9.1 Litt om forurensning som rettslig problem	310
9.2 Virkemidler i arbeidet med forurensninger	312
9.3 Sentrale regelsett	314
9.3.1 Planlegging og lokalisering	314
9.3.2 Kontroll med produkter	315
9.3.3 Andre lover	316
9.4 Forurensningslovens formål og virkeområde	317
9.4.1 Innledning	317
9.4.2 Definisjon av forurensning	317
9.4.3 Lovens formål og retningslinjer for gjennomføring	318
9.4.4 Avgrensninger av lovens virkeområde og anvendelse	319

9.5	Plikten til å unngå forurensning og lovens unntak .....	320
9.5.1	Den generelle plikten til å unngå forurensning i § 7 .....	320
9.5.2	Tiltaksplikten og «den ansvarlige» etter § 7 .....	321
9.5.2.1	Hva går plikten ut på? .....	321
9.5.2.2	Hvem er «den ansvarlige»? .....	322
9.5.3	Unntak fra plikten til å unngå forurensning .....	324
9.6	Nærmere om tillatelse etter §§ 11 flg. ....	326
9.6.1	Hovedtrekk .....	326
9.6.2	Spørsmålet om det er en «nedre grense» for hva som kan tillates .....	328
9.6.3	Spørsmålet om det gjelder en «øvre grense» for hva som kan kreves .....	329
9.6.4	Nærmere om rammene for skjønnsutøvelsen .....	329
9.7	Nærmere om adgangen til å stille vilkår etter § 16 .....	332
9.7.1	Paragraf 16 første ledd .....	332
9.7.2	Paragraf 16 annet ledd .....	334
9.8	Saksbehandlingsreglene .....	335
9.9	Omgjøring av tillatelse .....	335
9.10	Kort omtale av andre deler av forurensningsloven .....	336
9.11	Regulering av klimagassutslipp .....	337
9.11.1	Klimaloven .....	337
9.11.2	Kort innføring i andre aktuelle lover og virkemidler .....	338
9.11.3	Kvotesystemet for utslipp av klimagasser .....	339

## **Kapittel 10**

<b>Miljøhensyn i vassdragsforvaltningen .....</b>	<b>342</b>
10.1 Innledning og problemstilling .....	342
10.2 Oversikt over lovgivningen .....	343
10.2.1 Plan- og bygningsloven .....	344
10.2.2 Andre lover .....	345
10.3 Vannressurslovens formål og hovedregler .....	346
10.4 Konesjon til tiltak i vassdrag etter vannressursloven .....	348
10.4.1 Når kreves konsesjon? .....	348
10.4.2 Kriterier for om konsesjon skal gis .....	350
10.4.3 Vilkår og omgjøring .....	352
10.4.4 Forholdet til plan- og bygningsloven og saksbehandlingen .....	353
10.5 Hovedtrekkene i vannfallsrettighetsloven og vassdragsreguleringsloven .....	354
10.5.1 Vannfallrettighetsloven .....	354
10.5.2 Vassdragsreguleringsloven .....	355
10.6 «Verneede vassdrag» og «nasjonale laksevassdrag» .....	358
10.6.1 «Verneede vassdrag» – bakgrunn og hovedtrekk .....	358
10.6.2 Nærmere om betydningen for kraftutbygging .....	360



---

10.6.3 Betydningen for andre tiltak i vassdragene .....	360
10.6.4 Nasjonale laksevassdrag og laksefjorder .....	361
10.7 EUs rammedirektiv om vannforvaltning, og norsk gjennomføring .....	363
<b>Vedlegg: Reguleringsplan .....</b>	<b>369</b>
<b>Referanser og utdypende litteratur .....</b>	<b>372</b>
<b>Lover .....</b>	<b>381</b>
<b>Forskrifter .....</b>	<b>394</b>
<b>Dommer .....</b>	<b>399</b>
<b>Stikkordregister .....</b>	<b>402</b>